

Sygn. akt III CZP 71/12

UCHWAŁA

Dnia 28 listopada 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Iwona Koper

SSA Władysław Pawlak

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z wniosku K. K.
przy uczestnictwie M. K.
o ubezwłasnowolnienie,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 28 listopada 2012 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Apelacyjny
postanowieniem z dnia 12 lipca 2012 r.,

"Czy w sprawie o ubezwłasnowolnienie sąd okręgowy rozpoznaje wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w składzie jednego sędziego, czy też w składzie trzech sędziów zawodowych?"

podjął uchwałę:

Wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w sprawie o ubezwłasnowolnienie sąd rozpoznaje na posiedzeniu niejawnym w składzie jednego sędziego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w O., w sprawie o ubezwłasnowolnienie, postanowieniem z dnia 10 maja 2012 r. wydanym w składzie trzech sędziów zawodowych oddalił wniosek wnioskodawczynie K. K. o zwolnienie od kosztów sądowych.

Przy rozpoznawaniu zażalenia wnioskodawczynie na to postanowienie Sąd Apelacyjny powziął poważne wątpliwości, którym dał wyraz w przedstawionym do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sprawy o ubezwłasnowolnienie mają charakter szczególny, dotyczą bowiem bezpośrednio praw człowieka oraz dóbr osobistych, w tym zwłaszcza godności i wolności. Z tego względu ustawodawca podwyższył standard gwarancji procesowych osób, których wniosek dotyczy, czego wyrazem jest m.in. przekazanie spraw o ubezwłasnowolnienie do właściwości sądów okręgowych, rozpoznających je w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 544 § 1 k.p.c.). Taki sposób unormowania właściwości rzeczowej oraz składu sądu ma w postępowaniu cywilnym charakter wyjątkowy, nie tylko w ramach trybu nieprocesowego (por. art. 47 § 1 i art. 509 k.p.c.; por. art. 393 § 1 kod. wyb.).

Od początku obowiązywania kodeksu postępowania cywilnego przyjmowano, zarówno w piśmiennictwie, jak i w judykaturze, że kolegialny skład sędziów zawodowych dotyczy wszystkich spraw o ubezwłasnowolnienie – rozumianych jako odrębna kategoria spraw z zakresu prawa osobowego – a więc także spraw o zmianę i uchylenie ubezwłasnowolnienia, i jest właściwy nie tylko w zakresie orzekania co do istoty tych spraw, ale również we wszystkich kwestiach wpadkowych i formalnych (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1968 r., II CR 112/68, „Biuletyn SN” 1969, nr 1, poz. 10 i z dnia 27 czerwca 1968 r., I CR 238/68, OSNCP 1969, nr 3, poz. 57). U podłoża tego stanowiska, obok racji aksjologicznych wiązanych z wagą spraw o ubezwłasnowolnienie, leżały argumenty czysto procesowe. Przyjmowano, że wyniki wykładni językowej art. 47 § 2 (obecnie art. 47 § 3) k.p.c. sprzeciwiają się jego odpowiedniemu stosowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie, ponieważ dotyczy wyłącznie wydawania

przez przewodniczącego poza rozprawą postanowień i zarządzeń w sprawach rozpoznawanych w składzie ławniczym. Należy jednak podkreślić, że po nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej - Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.) w art. 47 § 2 (obecnie art. 47 § 3) k.p.c. nie ma już bezpośredniego odwołania do składu ławniczego, zatem ograniczenia wynikające z tego przepisu przestały działać. Współcześnie nie ma więc przeszkód, aby zgodnie z tym przepisem – przy uwzględnieniu dyrektyw płynących z art. 13 § 2 k.p.c. - postanowienia i zarządzenia w postępowaniu nieprocesowym wydawał przewodniczący, niezależnie od tego, jaki skład jest właściwy do orzekania co do istoty sprawy. Należy jednak zastrzec, że skoro w postępowaniu nieprocesowym orzeczenia co do istoty sprawy zapadają z reguły na posiedzeniu niejawnym (art. 514 § 1 k.p.c.; por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 82), to odpowiednie stosowanie art. 47 § 3 k.p.c. nie może tej zasady naruszać. Jeżeli zatem przepisy przewidują w określonej kategorii spraw skład kolegialny, przewodniczący może wydawać na posiedzeniu niejawnym tylko takie postanowienia i zarządzenia, które nie dotyczą istoty sprawy.

W tej sytuacji, skoro jest oczywiste, że wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w sprawie o ubezwłasnowolnienie może być rozpoznany na posiedzeniu niejawnym (art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, jedn. tekst: Dz.U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 ze zm. - dalej: „u.k.s.c.”, oraz *a contrario* art. 555 w związku z art. 514 k.p.c.), a orzeczenie w jego przedmiocie nie należy do istoty sprawy, to może być rozpoznany na takim posiedzeniu w składzie jednego sędziego.

Za tą tezą przemawia nie tylko analiza językowa art. 47 § 3, dokonana w kontekście art. 544 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c., ale także wykładnia celowościowa i systemowa. Nie budzi wątpliwości, i potwierdza to praktyka sądowa, że orzekanie w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych nie jest szczególnie skomplikowane (por. art. 102 u.k.s.c.), nie wymaga pogłębionej wiedzy prawniczej

i doświadczenia, jak też nie odznacza się szczególną doniosłością jurysdykcyjną. Z tych względów angażowanie do orzekania na posiedzeniu niejawnym trzech sędziów zawodowych, mających status sędziów sądu okręgowego, jest niecelowe. Z takich zapewne założeń wyszedł ustawodawca uchwalając art. 367 § 4 k.p.c., pozwalający na rozpoznanie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym w składzie jednego sędziego, mimo obowiązującej w postępowaniu w drugiej instancji zasady kolegialności (art. 367 § 3 k.p.c.).

Należy również pamiętać, że zgodnie z art. 397 § 2 k.p.c. rozpoznanie zażalenia m.in. na postanowienie w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów sądowych następuje w składzie jednego sędziego. Przyjęcie, że art. 544 § 1 k.p.c. wymaga zawodowego składu kolegialnego także przy orzekaniu o zwolnieniu od kosztów sądowych, prowadziłoby do odwrócenia zasady, w myśl której kontroli instancyjnej dokonuje sąd odznaczający się większym profesjonalizmem i bogatszym doświadczenia.

Istotne jest także to, że w obecnym stanie prawnym podejmowanie czynności w zakresie zwalniania od kosztów sądowych, a więc również orzekanie w tym przedmiocie należy do referendarzy sądowych (art. 47¹ w związku z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 118 w związku z art. 101–111 u.k.s.c.). Nie ma podstaw do wyłączenia tej kompetencji referendarzy w sprawach o ubezwłasnowolnienie, zatem wymaganie, aby w przedmiocie zwolnienia od kosztów w tych sprawach orzekał skład trzech sędziów zawodowych przedstawia się jako szczególnie nieracjonalne.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.